

Ubezpieczenia wobec wyzwań XXI

pod redakcją
Wandy Ronki-Chmielowiec

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2011

Recenzenci: Jerzy Handschke, Jan Monkiewicz, Kazimierz Ortyński, Wanda Sułkowska,
Włodzimierz Szkutnik, Tadeusz Szumlicz, Stanisław Wieteska

Redaktor Wydawnictwa: Elżbieta Kożuchowska

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Małgorzata Czupryńska

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl>
oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon [http://kangur.uek.krakow.pl/
bazy_ae/bazekon/nowy/index.php](http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php)

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2011

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695- 191-1

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Katarzyna Barczuk, Ewa Łukasik: Formy zabezpieczenia emerytalnego w wybranych krajach europejskich	13
Teresa H. Bednarczyk: Działalność sektora ubezpieczeniowego a wzrost gospodarczy.....	23
Anna Bera, Dariusz Pauch: Programy edukacyjne jako instrument zwiększania świadomości ubezpieczeniowej w zakresie przestępczości ubezpieczeniowej	31
Jacek Białek: Ocena grupowa w analizie Otwartych Funduszy Emerytalnych.....	40
Sylwia Bożek: Czynności monitorujące i kontrolne w procesie zarządzania ryzykiem w przedsiębiorstwie ubezpieczeniowym	51
Anna Celczyńska: Należności od ubezpieczających z umów ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych.....	60
Magdalena Chmielowiec-Lewczuk: Problemy kalkulacji kosztów zakładów ubezpieczeń na tle powiązań w grupach finansowych	68
Dominika Cichońska: Rola ubezpieczeń w zarządzaniu ryzykiem w zakładach opieki zdrowotnej.....	78
Krystyna Ciuman: Zakłady ubezpieczeń a inne instytucje pośrednictwa finansowego w Polsce w latach 2005–2009.....	87
Tadeusz Czernik: O pewnym sformułowaniu zagadnienia ruiny	94
Teresa Czerwińska: Uwarunkowania polityki dywidend spółek ubezpieczeniowych.....	106
Robert Dankiewicz: Determinanty rozwoju rynku ubezpieczeń kredytu kupieckiego w Polsce	116
Beata Dubiel: Ubezpieczeniowe aspekty ryzyka ekologicznego	126
Roman Garbiec: Ryzyko starości jako element konstruowania systemów emerytalnych w Unii Europejskiej	135
Waldemar Glabiszewski: Znaczenie innowacji technologicznych w działalności ubezpieczeniowej	146
Łukasz Gwizdała: Możliwości analizy systemów bonus-malus w świetle procesów Markowa.....	156
Magdalena Homa: Kalkulacja składki w inwestycyjnych ubezpieczeniach na życie typu unit-linked	168
Beata Jackowska: Charakterystyka wybranych metod wyrównywania tablic trwania życia – wnioski dla zastosowań aktuarialnych	179

Beata Jackowska, Tomasz Jurkiewicz, Ewa Wycinka: Grupowe ubezpieczenia na życie w sektorze MSP	190
Marietta Janowicz-Lomott: Produkty strukturyzowane w formie ubezpieczeń w Polsce.....	201
Anna Jędrzychowska, Ewa Poprawska: Próba zidentyfikowania czynników mających wpływ na wysokość składki przypisanej brutto w ubezpieczeniach komunikacyjnych w Polsce.....	213
Tomasz Jurkiewicz, Agnieszka Pobłocka: Ocena praktycznych metod szacowania rezerwy IBNR w ubezpieczeniach majątkowych	222
Piotr Kania: Specjalistyczne fundusze inwestycyjne otwarte jako forma zewnętrznego zarządzania ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi zakładów ubezpieczeń na życie	232
Robert Kurek: Uprawnienia organów nadzoru w zakresie kontroli wypłacalności – ujęcie w Solvency II.....	241
Jacek Lisowski: Rola biegłego rewidenta w ocenie gospodarki finansowej ubezpieczyciela – unormowania prawne	250
Jerzy Łańcucki: Przesłanki i kierunki zmian w regulacjach dotyczących pośrednictwa ubezpieczeniowego	258
Krzysztof Łyskawa: Zagrożenie równowagi odszkodowania i szkody w obowiązkowych ubezpieczeniach mienia.....	267
Aleksandra Małek: Obowiązki banku jako ubezpieczającego w świetle Rekomendacji Dobrych Praktyk Bancassurance	277
Piotr Manikowski: Rynek ubezpieczeń w Polsce a cykle underwritingowe ..	286
Dorota Maśniak: Ubezpieczyciel jako główne ogniwo transgranicznego systemu ochrony ofiar wypadków drogowych	295
Artur Mikulec: Efektywność systemów emerytalnych krajów UE i EFTA w latach 2005–2008	305
Aniela Mikulska: Małe i średnie przedsiębiorstwa jako odbiorcy usług ubezpieczeniowych	316
Marek Monkiewicz: Jednolity rynek ubezpieczeniowy UE w warunkach globalnego kryzysu finansowego 2007–2009 – pomoc publiczna a wspólnotowe reguły konkurencji	325
Joanna Niżnik: Reforma systemów emerytalnych Ameryki Łacińskiej na przykładzie Chile i Argentyny	335
Magdalena Osak: Medyczne konto oszczędnościowe jako mechanizm finansowania ochrony zdrowia	344
Dorota Ostrowska: Kapitał międzynarodowy a dostęp do produktów ubezpieczeniowych strategicznych dla rozwoju gospodarki polskiej.....	352
Anna Ostrowska-Dankiewicz: Polisa strukturyzowana jako forma inwestycji alternatywnej na rynku polskim.....	362
Renata Pajewska-Kwaśny: Perspektywy rozwoju tradycyjnych i nowatorskich form sprzedaży ubezpieczeń w Polsce – cz. I	373

Monika Papież: Analiza przyczynowości na rynku ubezpieczeń życiowych w latach 2003–2010	383
Agnieszka Pawłowska: Ubezpieczenie <i>business interruption</i> w zarządzaniu ryzykiem przerw w działalności gospodarczej	394
Krzysztof Piasecki: Rozmyte zbiory probabilistyczne w rachunku aktuarnym	402
Piotr Pisarewicz: Rola funduszy inwestycyjnych w rozwoju programów emerytalnych w USA	409
Ryszard Pukała: Procesy integracyjne rynków ubezpieczeniowych krajów Europy Środkowej i Wschodniej	416
Małgorzata Rutkowska-Podolowska, Nina Szczygiel: Medical savings account as a funding mechanism for health	426
Grażyna Sordyl: Rola i działalność holenderskiego funduszu gwarancyjnego (College voor Zorgverzekeringen CVZ) w obszarze prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych	435
Ewa Spigarska: Sprawozdanie finansowe zakładu ubezpieczeń a Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej w świetle wprowadzanych zmian	445
Elżbieta Izabela Szczepankiewicz, Maria Kiedrowska: Organizacja audytu wewnętrznego w zakładach ubezpieczeń w świetle <i>Solvency II</i> oraz standardów audytu	454
Anna Szkarłat-Koszalka: Instrumenty systemu rachunkowości a kontrola bezpieczeństwa finansowego ubezpieczyciela	463
Tomasz Szkutnik: Funkcje łączące w agregacji ryzyka ubezpieczyciela	472
Włodzimierz Szkutnik: Ryzyko uruchomienia rezerw katastroficznych	483
Anna Szymańska: Czynniki determinujące wybór ubezpieczyciela na rynku ubezpieczeń komunikacyjnych OC	494
Ilona Tomaszewska: Perspektywy rozwoju tradycyjnych i nowatorskich form sprzedaży ubezpieczeń w Polsce – cz. II	507
Damian Walczak, Agnieszka Żołądkiewicz: Świadomość ubezpieczeniowa oraz skłonność do ryzyka studentów	515
Stanisław Wanat: Modelowanie zależności w kontekście agregacji kapitałowych wymogów wypłacalności w <i>Solvency II</i>	525
Stanisław Wieteska: Adaptacja zakładów ubezpieczeń majątkowych do likwidacji skutków efektu cieplarnianego na terenie Polski	537
Ewa Wycinka, Mirosław Szreder: Statystyczna ocena wpływu przekraczania prędkości na liczbę wypadków drogowych w Polsce	547

Summaries

Katarzyna Barczuk, Ewa Łukasik: Forms of retirement security in selected European countries	22
Teresa H. Bednarczyk: The activity of insurance sector vs. economic growth.....	30
Anna Bera, Dariusz Pauch: Educational programs as an instrument to increase awareness of the crime of insurance cover	39
Jacek Bialek: Group evaluation of open pension funds	50
Sylvia Bożek: Monitoring and control activities in the risk management process of an insurance company.....	59
Anna Celczyńska: Accounts receivable from motor vehicle owners insured under third party insurance agreements	67
Magdalena Chmielowiec-Lewczuk: Problems of cost calculation of insurance companies against the background of connections in financial groups .	77
Dominika Cichońska: The role of insurance in risk management in health care facilities	86
Krystyna Ciuman: Insurance companies versus other financial intermediaries in Poland in the years 2005–2009.....	93
Tadeusz Czernik: An alternative formulation of ruin problem.....	105
Teresa Czerwińska: Determinants of the dividend policy in the insurance companies	115
Robert Dankiewicz: Determinants of development of trade credit insurance market in Poland	125
Beata Dubiel: Insurance aspects of ecological risk	134
Roman Garbiec: The risk of old age as the component of constructing the pension systems in the European Union	145
Waldemar Glabiszewski: The importance of technological innovations in the insurance sector.....	155
Łukasz Gwizdała: The capabilities of analyzing bonus-malus systems in the light of Markov processes	167
Magdalena Homa: Correct calculation of net premium in unit-linked investment insurance	178
Beata Jackowska: Characterization of selected methods of the graduation of life tables in the perspective of their actuarial applications	189
Beata Jackowska, Tomasz Jurkiewicz, Ewa Wycinka: Group life insurance in the SME sector.....	200
Marietta Janowicz-Lomott: Structured products in the form of insurance in Poland	212
Anna Jędrzychowska, Ewa Poprawska: An attempt to identify the factors having influence on the gross written premium in motor insurance in Poland	221

Tomasz Jurkiewicz, Agnieszka Poblocka: Evaluation of practical methods of estimation of incurred but not reported reserves in non-life insurance..	231
Piotr Kania: Specialized open-end investment funds as an external management form of investment funds of life insurance companies.....	240
Robert Kurek: Powers of supervision authorities regarding solvency control – Solvency II perspective.....	249
Jacek Lisowski: The role of the auditor in assessing the financial management of the insurer – legal norms	257
Jerzy Łańcucki: Regulations on insurance mediation – stressing premises and directions of change	266
Krzysztof Łyskawa: Threat of compensation balance and damages in compulsory property insurance	276
Aleksandra Malek: Duties of a bank acting as an coverage buying entity in the context of Recommendations on the Bankassurance Activity.....	285
Piotr Manikowski: The insurance market in Poland and underwriting cycles	294
Dorota Maśniak: Insurer as a major link in a cross-border system for protection of victims of road accidents – the role of co-operation of private and public entities.....	304
Artur Mikulec: Effectiveness of pension systems in EU and EFTA countries in the years 2005–2008.....	315
Aniela Mikulska: Small and medium-sized companies as recipients of insurance services	324
Marek Monkiewicz: Single insurance market in the EU and global financial crisis 2007–2009 – public intervention and Community competition rules.....	334
Joanna Niżnik: The reform of pension systems in Latin America. The Chilean and Argentinean models.....	343
Magdalena Osak: Medical savings account as a funding mechanism of health care.....	351
Dorota Ostrowska: The access to the insurance products strategic for the development of Polish economy in reference to the international capital..	361
Anna Ostrowska-Dankiewicz: Structured policy as a form of alternative investment on Polish market.....	372
Renata Pajewska-Kwaśny: Prospects of development of traditional and innovative forms of insurance sales in Poland – part I.....	382
Monika Papież: Causality analysis on the life insurance market in the period 2003–2010	393
Agnieszka Pawłowska: Business interruption insurance implementation in risk management for interrupted activities	401
Krzysztof Piasecki: Probabilistic fuzzy sets in the actuarial calculation	408
Piotr Pisarewicz: Mutual funds role in retirement programs' development in the USA.....	415

Ryszard Pukała: Integration processes of insurance markets in Middle and Eastern Europe.....	425
Małgorzata Rutkowska-Podolowska, Nina Szczygiel: Medyczne konto oszczędnościowe jako mechanizm finansowania ochrony zdrowia	434
Grażyna Sordyl: The Role and Activity of the Dutch Guarantee Fund (College voor Zorgverzekeringen CVZ) in the area of private health insurance	444
Ewa Spigarska: Financial statement of insurance company vs. International Standards of Financial Reporting in the light of changes.....	453
Elżbieta Izabela Szczepankiewicz, Maria Kiedrowska: Organization of internal auditing in insurance companies in the light of Solvency II and audit standards	462
Anna Szkarłat-Koszalka: Instruments of accounting system vs. control of financial security of an insurer.....	471
Tomasz Szkutnik: Copula functions in the aggregation of insurer risk	482
Włodzimierz Szkutnik: The risk of using catastrophic reserves	493
Anna Szymańska: Factors determining the choice of the insurer on the CR automobile insurance market.....	506
Iłona Tomaszewska: Prospects of development of traditional and innovative forms of insurance sales in Poland – part II	513
Damian Walczak, Agnieszka Żołądkiewicz: Students’ insurance awareness and risk seeking	524
Stanisław Wanat: Modeling of dependencies in the context of the aggregation of solvency capital requirements in Solvency II	536
Stanisław Wieteska: Property insurance companies adaptation process to reduce the impact of greenhouse effect in Poland	546
Ewa Wycinka, Mirosław Szreder: Statistical analysis of speeding as a factor affecting car accidents in Poland	556

Ryszard Pukała

Wyższa Szkoła Zarządzania w Rzeszowie

PROCESY INTEGRACYJNE RYNKÓW UBEZPIECZENIOWYCH KRAJÓW EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Streszczenie: Integracja ekonomiczna jest procesem, który determinuje wymianę handlową, przemysłową, usługową, transfer kapitału i odciska piętno na narodowych stosunkach ekonomicznych. Warto podkreślić, że światowe procesy integracyjne są pochodną zmian zachodzących w gospodarkach poszczególnych krajów, które na zasadzie naczyń połączonych składają się na gospodarkę światową. Sektor ubezpieczeniowy w każdym państwie, ze względu na pełnione funkcje społeczne i gospodarcze, realizowane cele oraz znaczenie dla ubezpieczających się jednostek, oddziałuje na całość gospodarki. Ma to duże znaczenie w ramach wspólnego rynku Unii Europejskiej, a także krajów sąsiadujących, które czerpią wzorce ze wspólnego rynku unijnego i wdrażają rozwiązania sprzyjające pogłębieniu się integracji wewnętrznej, a także otwarciu się na rynek światowy.

Słowa kluczowe: integracja, sektor ubezpieczeniowy, rynek finansowy.

1. Wstęp

Końcówka XX i początek XXI wieku to w gospodarce światowej okres znaczących zmian. Dynamiczny rozwój rynków międzynarodowych doprowadził do sytuacji, w której światowy system finansowy zaczął funkcjonować w wymiarze globalnym. Zacieśnienie więzów między międzynarodowymi centrami finansowymi doprowadziło do swoistej rewolucji, której konsekwencją była światowa integracja finansowa, związana ze znoszeniem barier między rynkami wewnętrznymi i międzynarodowymi rynkami finansowymi oraz rozwojem powiązań międzysektorowych. Proces ten niewątpliwie inicjuje przepływy kapitału, który w sytuacji idealnej powinien bez przeszkód przemieszczać się z rynków wewnętrznych na rynek światowy i odwrotnie, w obszary, na których dochody i efektywność są najwyższe. Należy więc oczekiwać, że przemieszczanie się kapitałów międzynarodowych będzie wzrastać do momentu, kiedy gospodarka światowa osiągnie względny poziom równowagi. Należy w tym kontekście podkreślić rolę integracji ekonomicznej, która jest procesem determinującym wymianę handlową, przemysłową czy też usługową i odciska piętno na narodowych stosunkach gospodarczych. Ma ona szczególnie znaczenie, gdyż proces ten przebiega w oparciu o regiony świata.

Integracja przynosi nowe możliwości rozwoju, trzeba jednak pamiętać o zagrożeniach, jakie z niej płyną, i uwzględnić ryzyko ich wystąpienia. Warto podkreślić, że światowe procesy integracyjne są pochodną zmian zachodzących w gospodarkach poszczególnych krajów, które na zasadzie naczyń połączonych są ze sobą ściśle powiązane i składają się na gospodarkę globalną. Powiązania te są obserwowane praktycznie we wszystkich dziedzinach, a sprzyja temu m.in.:

- zwiększająca się stopniowo otwartość krajów i regionów,
- postęp technologiczny,
- przejmowanie *know-how*.

Nieodłącznym procesem otwierania się krajowych systemów gospodarczych jest więc ich integracja międzynarodowa – proces, który scala poszczególne segmenty rynku, wymuszając dokonywanie wszechstronnych zmian zarówno w sferze ekonomicznej, jak i instytucjonalnej. Możemy wyodrębnić dwa jej główne nurty:

- międzynarodowa współpraca gospodarcza,
- integracja regionalna.

Niezależnie jednak od ujęcia konsekwencją jest łączenie się gospodarek poszczególnych państw, a także ich rynku kapitałowego i towarowego. W tym kontekście należy spojrzeć na sektor ubezpieczeniowy, który w każdym państwie spełnia dwie kluczowe funkcje:

- społeczną – będąc bazą do tworzenia strefy bezpieczeństwa, stabilizowania warunków funkcjonowania podmiotów gospodarczych i gospodarstw domowych,
- ekonomiczną – umożliwiając, poprzez minimalizację następstw nieprzewidzianych zdarzeń losowych, zachowanie ciągłości działalności gospodarczej oraz zapewniając komfort życia ubezpieczonym i ich rodzinom.

Należy tutaj podkreślić, że w systemie finansowym państwa sektor ubezpieczeniowy jest jednym z jego najistotniejszych elementów. Niewątpliwie pełni on także funkcje uzupełniające w stosunku do działającego systemu zabezpieczenia społecznego. Podkreślając znaczenie ubezpieczeń dla gospodarki, należy wyeksponować ich kluczowe role:

- ochrony ubezpieczeniowej,
- prewencyjną,
- finansową.

W tym kontekście należy stwierdzić, że wymienione funkcje ubezpieczenia spełniają zawsze, niezależnie od warunków polityczno-ustrojowych oraz ekonomicznych. Takie podejście pozwala na zobiektywizowanie oceny stopnia rozwoju rynków ubezpieczeniowych poszczególnych państw i przeprowadzenie analiz porównawczych ukierunkowanych na wyeksponowanie procesów integracyjnych w ramach powiązań gospodarczych między krajami i strefami gospodarczymi.

2. Dysproporcje rozwoju rynków ubezpieczeniowych krajów Europy Środkowej i Wschodniej

Rynki ubezpieczeniowe krajów Europy Środkowej i Wschodniej charakteryzują się różnym stopniem rozwoju. Niewątpliwie w dużej mierze spowodowane jest to obciążeniem historycznym. Powstanie po rozpadzie Związku Radzieckiego nowych państw otworzyło przed nimi nowe drogi rozwoju. Otrzymując jednak w spadku kryzys gospodarki planowej, musiały one przeprowadzić trudny proces transformacji. Każde z nich, opierając się na swoich bogactwach mineralnych, położeniu geograficznym, tradycjach i potencjale ludzkim, wybrało własną drogę rozwoju. Gospodarka planowa nie sprzyjała rozwojowi konkurencji oraz tworzeniu czytelnym mechanizmów popytu i podaży usług ubezpieczeniowych, opartych na mechanizmach rynkowych. Pomimo wielu trudności związanych z transformacją ekonomiczną, szeregu wypaczeń w funkcjonowaniu wielu segmentów rynku, w tym sektora ubezpieczeniowego¹, branża asekuracyjna w analizowanych krajach rozwijała się bardzo dynamicznie, zwiększając swoją kapitalizację, sukcesywnie otwierając się dla inwestorów zagranicznych i transferując *know-how* z rynków lepiej rozwiniętych. Należy podkreślić, że przedmiotem obrotu na rynku ubezpieczeniowym jest usługa finansowa. Jej jakość i dostosowanie do potrzeb konsumenta są wskaźnikiem stopnia rozwoju branży oraz gospodarki kraju, a także nieodłącznym elementem oceny skuteczności funkcjonowania zakładów ubezpieczeń. W tym kontekście należy patrzeć na znaczące dysproporcje w rozwoju gospodarczym omawianych krajów oraz ich rynków ubezpieczeniowych, które pomimo upływu czasu są bardzo widoczne – zob. tabela 1.

W analizie przedstawionych danych zwraca uwagę pewne rozwarstwienie między krajami Europy Środkowej, należącymi do Unii Europejskiej, i Europy Wschodniej, z wyłączeniem Rosji, która co prawda akumuluje znaczące składki ubezpieczeniowe, jednak głównie ze względu na znaczący udział w rynku obowiązkowych ubezpieczeń zdrowotnych obsługiwanych przez lokalnych ubezpieczycieli. Przy czym także wśród krajów nadbałtyckich byłego ZSRR (Estonia, Litwa, Łotwa) występują znaczące dysproporcje. Należy tutaj podkreślić, że jeszcze w latach 2005–2008 stan rozwoju rynków ubezpieczeniowych w tych krajach, mierzony składką *per capita*, był porównywalny. Znaczące przetasowania na lokalnym rynku spowodował światowy kryzys finansowy, który zdeorganizował sektor ubezpieczeniowy na Litwie i Łotwie. Wystarczy spojrzeć na dynamikę wzrostu składki w tych krajach w latach 2009–2010 – stosowne dane przedstawia rysunek 1 – aby stwierdzić, że rynek się załamał. O ile Estonia zanotowała w roku 2009 spadek tylko o 2,4% w stosunku do roku poprzedniego, to już w roku 2010 odnotowała znaczący wzrost, o ponad 20%.

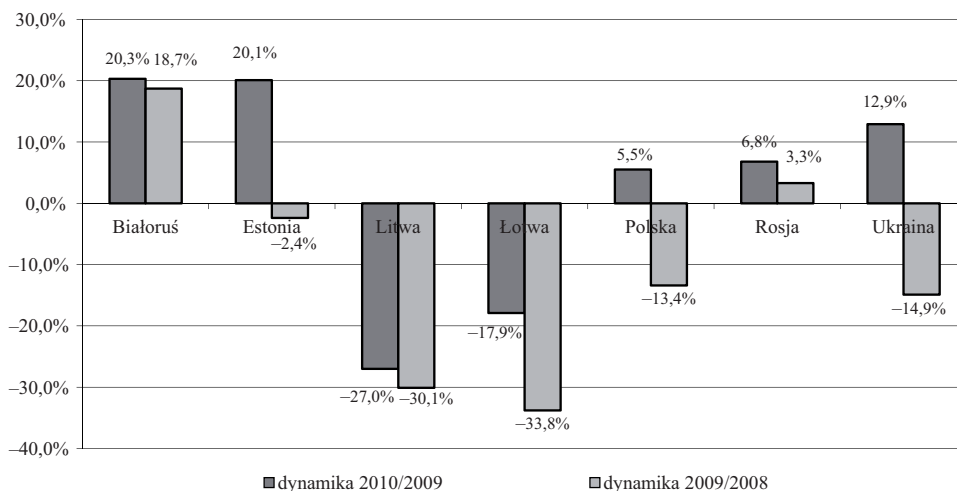
¹ Najbardziej znane to tzw. piramidy finansowe, które były nieodłączną częścią tworzącego się sektora finansowego. Przyczyniały się one niejednokrotnie do utraty przez uczestników piramidy dorobku całego życia oraz znacząco osłabiły zaufanie społeczeństwa do sektora ubezpieczeniowego.

Tabela 1. Wybrane wskaźniki ekonomiczne w krajach Europy Środkowej i Wschodniej na koniec 2010 roku

Kraj	Liczba ludności (w tys.)	PKB <i>per capita</i> (w USD)	Składka ubezpieczeniowa <i>per capita</i> (w USD)
Białoruś	9 474,2	5 607	45
Estonia	1 340,1	14 414	341
Litwa	3 053,8	10 765	126*
Łotwa	2 224,4	14 331	145*
Polska	38 186,8	18 072	473
Rosja	142 914,1	10 522	221
Ukraina	45 724,2	3 003	57

* – dane szacunkowe na podstawie wyników za 3 kwartały 2010.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: Ministerstwa Finansów Białorusi (www.minfin.gov.by, 25.04.2011), Komisji Nadzoru Finansowego Estonii (www.fi.ee, 24.04.2011), Łotewskiego Stowarzyszenia Ubezpieczycieli (www.laa.lv, 12.05.2011), Komisji Nadzoru Ubezpieczeń Litwy (www.dpk.lt, 12.05.2011), Komisji Nadzoru Finansowego w Polsce (www.knf.gov.pl, 29.04.2011), Federalnej Służby Nadzoru Ubezpieczeniowego Federacji Rosyjskiej (www.fsn.ru, 9.04.2011), Państwowej Komisji ds. Regulacji Rynku Usług Finansowych Ukrainy (www.dfp.gov.ua, 9.04.2011) oraz Międzynarodowego Funduszu Walutowego (www.imf.org, 26.04.2011).

Rys. 1. Dynamika wzrostu składki w latach 2009/2008 i 2010/2009 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: Ministerstwa Finansów Białorusi (www.minfin.gov.by, 25.04.2011), Komisji Nadzoru Finansowego Estonii (www.fi.ee, 24.04.2011), Łotewskiego Stowarzyszenia Ubezpieczycieli (www.laa.lv, 12.05.2011), Komisji Nadzoru Ubezpieczeń Litwy (www.dpk.lt, 12.05.2011), Komisji Nadzoru Finansowego w Polsce (www.knf.gov.pl, 29.04.2011), Federalnej Służby Nadzoru Ubezpieczeniowego Federacji Rosyjskiej (www.fsn.ru, 9.04.2011), Państwowej Komisji ds. Regulacji Rynku Usług Finansowych Ukrainy (www.dfp.gov.ua, 9.04.2011).

W tym samym okresie lotewski rynek ubezpieczeniowy skurczył się aż o 33,8% w 2009 roku i 17,9% w 2010². Niewiele niższy spadek zanotowała Litwa – 30,1% w 2009 roku i 27% w 2010³. Tak duże dysproporcje świadczą o różnych stopniach rozwoju tych rynków oraz niewątpliwie ich słabości.

Należy podkreślić, że pozostałe analizowane kraje po spadku w 2009 roku odnotowały w 2010 wzrost składki. Na tym tle wyróżnia się białoruski rynek ubezpieczeniowy, który notuje imponującą dynamikę. Niestety, nie jest to efektem zwiększonego zainteresowania klientów ubezpieczeniami, a sukcesywnego zwiększania liczby oraz znaczenia ubezpieczeń obowiązkowych. Pewne wątpliwości budzi także wiarygodność prezentowanych przez Ministerstwo Gospodarki Białorusi⁴ danych, charakteryzujących stan rozwoju ekonomiki kraju.

Kryzys obnażył wszystkie problemy sektora ubezpieczeniowego. Niewątpliwie jednak przyniósł wiele korzyści, głównie krajom Europy Wschodniej: Rosji i Ukrainie, oczyszczając je z podmiotów najsłabszych kapitałowo i nieradzących sobie w trudnym okresie. Stworzył jednocześnie szansę na dalszy dynamiczny rozwój podmiotom konsekwentnie realizującym swoją długoterminową politykę rozwoju na rynku finansowym, ukierunkowaną na klientów indywidualnych, i nieulegającym okresowym wahaniom koniunkturalnym. Wymusił także wprowadzenie wielu pozytywnych zmian systemowych, m.in. w obszarze zwiększenia kompetencji nadzoru ubezpieczeniowego, kontroli bieżącej działalności ubezpieczycieli, ochrony interesów klientów czy też szerszego otwarcia się na rynek zagraniczny. Dla większości ubezpieczycieli był na pewno sprawdzianem wiarygodności i zaufania społeczeństwa. Pozostają najsilniejsi, dysponujący zapleczem finansowym i kreujący swoją pozycję jako instytucje zaufania publicznego na każdym etapie kontaktu z klientem.

Warto także zwrócić uwagę na występujące znaczące dysproporcje w liczbie działających na rynku ubezpieczycieli – zob. rysunek 2.

Różnice te nie wynikają jednak bezpośrednio z wielkości kraju i liczby jego mieszkańców, a funkcji, jakie spełniają ubezpieczyciele na poszczególnych rynkach. W porównaniu Polski z Ukrainą, którą zamieszkuje ok. 7,5 mln mieszkańców więcej niż w naszym kraju, zwraca uwagę fakt, że działa tam prawie 400 zakładów ubezpieczeń więcej, a przecież akumulowane przez sektor składki ubezpieczeniowe są znacząco niższe niż w Polsce. Należy jednak zagłębić się w specyfikę tego rynku. Większość działających tam zakładów ubezpieczeń to *captive*, które można podzielić na dwie grupy:

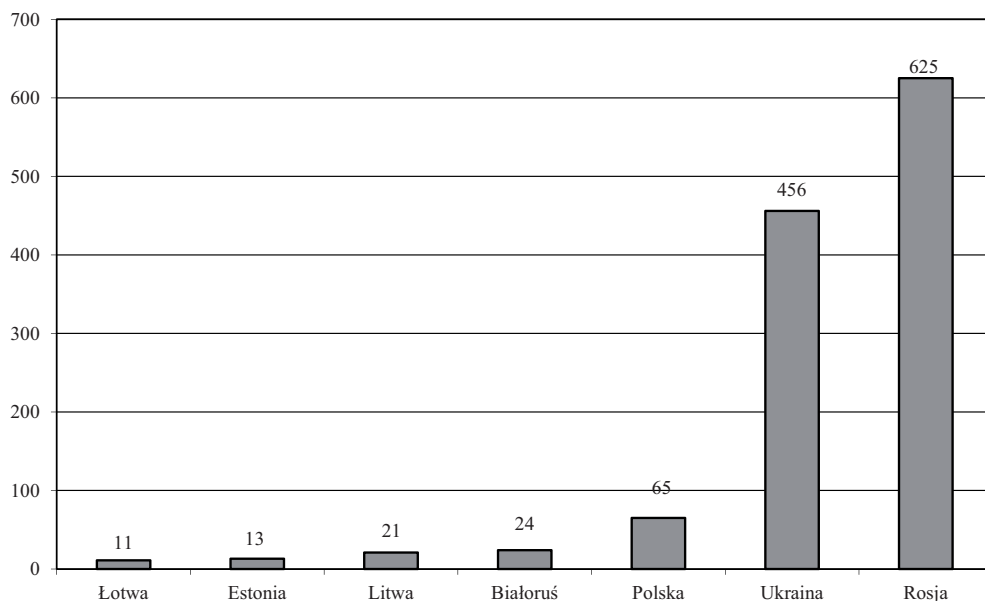
- branżowe zakłady ubezpieczeń, które pod pretekstem ochrony interesów branży faktycznie monopolizują określone pole ubezpieczeniowe,

² Dane szacunkowe na podstawie wyników za 3 kwartały 2010, Łotewskie Stowarzyszenie Ubezpieczycieli, www.laa.lv, dostęp 12.05.2011.

³ Dane szacunkowe na podstawie wyników za 3 kwartały 2010, Komisja Nadzoru Ubezpieczeń, www.dpk.lt, dostęp 12.05.2011.

⁴ Ministerstwo Gospodarki Białorusi, www.economy.gov.by.

- zakłady ubezpieczeń utworzone przez duże koncerny produkcyjne lub grupy przemysłowo-finansowe w celu zabezpieczenia własnych potrzeb ubezpieczeniowych, a zakres ich działalności podporządkowany jest zwykle partykularnym interesom założycieli.

Rys. 2. Liczba ubezpieczycieli zarejestrowanych w krajach Europy Środkowej i Wschodniej na koniec 2010 roku

Źródło: jak do rysunku 1.

Aktywność tych podmiotów ma niestety mało wspólnego z prowadzeniem typowej dla jednolitego rynku ubezpieczeń w UE działalności ubezpieczeniowej, a zajmują się one głównie tzw. optymalizacją podatkową, czyli wykorzystywaniem luk w obowiązujących przepisach w celu uniknięcia płacenia podatków lub obniżenia podstawy opodatkowania, czemu sprzyja niespójny system podatkowy. Podobna sytuacja ma miejsce na rosyjskim rynku ubezpieczeniowym, który jednak w bardziej zdecydowany sposób niż Ukraina inicjuje pozytywne zmiany. Najlepszym przykładem różnego podejścia do znaczenia ubezpieczeń dla gospodarki kraju i mieszkańców w Rosji i Ukrainie jest proces wprowadzenia obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych. Ukraina rozpoczęła wprowadzanie tego jakże ważnego dla obywateli kraju ubezpieczenia jeszcze w 1996 roku. Proces ten trwa jednak do dzisiaj. Według szacunkowych danych Ukraińskiego Biura Ubezpieczeń Komunikacyjnych na koniec 2010 roku polisę po-

siadało tylko około 50–55% posiadaczy pojazdów⁵. W Rosji, mimo że wprowadzanie tego ubezpieczenia rozpoczęto dużo później, bo dopiero w 2003 roku, to według danych Rosyjskiego Biura Ubezpieczeń Komunikacyjnych na koniec 2010 roku polisy miało ok. 82,3% kierowców, co przy bardzo dużym terytorium tego kraju, zwłaszcza jeśli chodzi o część azjatycką, należy uznać za dobry wynik⁶.

3. Procesy integracyjne rynków ubezpieczeniowych

Analizując stan rozwoju rynków ubezpieczeniowych Europy Środkowej i Wschodniej, zwraca się uwagę na ich potencjał. Zwłaszcza Rosja i Ukraina są atrakcyjnymi obszarami dla potencjalnych inwestycji i prowadzenia bezpośredniej i pośredniej działalności operacyjnej przez zagranicznych ubezpieczycieli. Współpraca rynków ubezpieczeniowych krajów Europy Wschodniej ze światowym rynkiem finansowym uwarunkowana jest z jednej strony atrakcyjnością tych rynków z punktu widzenia możliwości dalszego rozwoju, z drugiej zaś potrzebami lokalnych ubezpieczycieli w kapitale, dodatkowej pojemności oraz nowoczesnym *know-how*. Ważnym aspektem jest fakt, że sektor ubezpieczeniowy w każdym państwie, ze względu na pełnione funkcje społeczne i gospodarcze, realizowane cele oraz znaczenie dla ubezpieczających się jednostek, oddziałuje na całość gospodarki kraju. Dlatego też tworzenie coraz bardziej sprzyjających warunków dostępu dla zagranicznego kapitału do rynków ubezpieczeniowych krajów Europy Wschodniej w obszarze prawnym i funkcjonalnym niewątpliwie przyczyni się do pogłębienia integracji. Co prawda do stworzenia warunków działania według modelu stosowanego w Unii Europejskiej długa droga, jednak hermetyzacja rynków, obserwowana jeszcze na przełomie XX i XXI wieku, jest już historią.

Dokonując analizy procesów integracyjnych rynków ubezpieczeniowych krajów Europy Środkowej i Wschodniej, należy wyodrębnić dwie grupy państw prezentujące diametralnie różny stopień integracji:

1. Polska, Litwa, Łotwa, Estonia – członkowie Unii Europejskiej,
2. Rosja, Białoruś, Ukraina – kraje sąsiadujące z UE.

O ile integracja krajów członkowskich Unii Europejskiej jest faktem niebudzącym wątpliwości, o tyle Rosja, Białoruś i Ukraina są dopiero na początku tej drogi. Obserwując ich obecny stan rozwoju, zauważamy, że rynki te na początku XXI wieku są na etapie intensywnych przemian ilościowych i jakościowych. Należy także przypuszczać, że ich rozwój będzie przebiegał drogą systematycznego dostosowywania się do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej, czemu sprzyjają przyjmowane przez te kraje rozwiązania stosowane w UE. Warto w tym kontekście dokonać analizy poszczególnych elementów rynku ubezpieczeniowego w Białorusi,

⁵ Informacja podana przez przedstawicieli Biura podczas VII Międzynarodowej Karpackiej Konferencji Ubezpieczeniowej, 14–17 lutego 2011, Jaremcza, Ukraina.

⁶ Rosyjskie Biuro Ubezpieczeń Komunikacyjnych, Raport roczny 2010, Moskwa 2011.

Rosji i na Ukrainie pod kątem integracji z rynkiem ubezpieczeniowym UE. Stosowne oceny przedstawiono w tab. 2.

Tabela 2. Ocena zaawansowania w procesie integracji rynków ubezpieczeniowych państw Europy Wschodniej z Unią Europejską – wybrane kryteria ogólne (na 31.12.2010)

Kryterium oceny	Białoruś	Rosja	Ukraina
Większościowy udział inwestora zagranicznego w kapitale ubezpieczyciela	++++	++++	+++++
Możliwość zawierania ubezpieczeń we wszystkich grupach przez zakłady z udziałem kapitału zagranicznego	++	+++	++++
Możliwość funkcjonowania oddziałów zagranicznych	–	–	–
Wymogi kapitałowe w stosunku do ubezpieczycieli takie same jak w UE	++	+++	++++
Kryteria wypłacalności takie same jak w UE	+	+++	+++
Regulacje dotyczące ochrony ubezpieczonych w przypadku bankructwa ubezpieczyciela, fuzji lub jego przejęcia	+	++	++
Zasady tworzenia rezerw techniczno-ubezpieczeniowych	+	++	++
Spełnienie kryteriów bezpieczeństwa zgodnych z <i>Solvency II</i>	+	+++	+++
Działalność Funduszu Gwarancyjnego	+	++	++
Obecność na rynku zrzeszeń ubezpieczycieli	++	+++	+++
Działalność Rzecznika Ubezpieczonych	–	–	–

Kryteria oceny: – brak zgodności; +++++ – w pełni zgodny

Źródło: badania własne autora prowadzone w latach 2009–2010, obejmujące analizy profilu działania instytucji kształtujących rynek ubezpieczeniowy w omawianych krajach oraz obowiązujących aktów prawnych regulujących sektor ubezpieczeniowy, a także porównanie ich z analogicznymi instytucjami i regulacjami prawnymi funkcjonującymi w ramach jednolitego rynku ubezpieczeń UE.

Jak wskazują powyższe oceny, rynki ubezpieczeniowe Białorusi, Rosji i Ukrainy czeka jeszcze długa droga zmian, zwłaszcza w obszarze kształtowania infrastruktury rynku wzorowanej na rozwiązaniach przyjętych w krajach Unii Europejskiej oraz ochrony interesów konsumentów. Przy czym jest to nieuniknione nie tylko w przypadku scenariusza integracji z Unią Europejską, ale także w przypadku potencjalnej integracji regionalnej, obejmującej kraje Europy Wschodniej i Azji Centralnej. Ten drugi scenariusz wydaje się jednak mało prawdopodobny, chociażby ze względu na coraz większe otwarcie się omawianych krajów na kapitał zagraniczny oraz zachodzące procesy globalizacyjne. Ma to na pewno duże znaczenie w ramach wspólnego rynku Unii Europejskiej, a także krajów sąsiadujących, które czerpią wzorce ze wspólnego rynku unijnego i wdrażają rozwiązania sprzyjające pogłębianiu się integracji wewnętrznej oraz otwarciu się na rynek światowy.

4. Podsumowanie

Obserwując stan rozwoju rynków ubezpieczeniowych w wybranych państwach Europy Środkowej i Wschodniej, należy podkreślić, że jest on pochodną stopnia rozwoju gospodarczego każdego z omawianych krajów. Pomimo okresowych trudności branża ubezpieczeniowa rozwija się w tych krajach bardzo dynamicznie, będąc w coraz większym stopniu uzupełnieniem państwowego systemu zabezpieczenia społecznego. Postępująca integracja lokalnych rynków ubezpieczeniowych ze wspólnym rynkiem Unii Europejskiej powoduje, że część lokalnych rynków tej części Europy (Polska, Litwa, Łotwa, Estonia) już została włączona do tworzonej powszechnej sieci bezpieczeństwa całego rynku finansowego UE poprzez:

- wprowadzenie regulacji dotyczących wymogów kapitałowych podmiotów działających na rynku,
- narzucenie zakładom ubezpieczeń i innym podmiotom rynku finansowego rygorystycznych zasad prowadzenia gospodarki finansowej,
- prowadzenie ścisłych procedur świadczenia usług finansowych,
- wprowadzenie powszechnych zasad nadzoru publicznego i wewnętrznego,
- rozszerzenie gwarancji bezpieczeństwa dla konsumenta.

Pozostałe kraje (Białoruś, Rosja, Ukraina) są na etapie wdrażania większości powyższych zasad, co niewątpliwie przyczyni się do dalszego wzmocnienia rynków ubezpieczeniowych Europy Środkowej i Wschodniej oraz ich integracji ze wspólnym rynkiem Unii Europejskiej.

Literatura

- Davies H., Greek D. [2010], *Globalny nadzór i regulacja sektora finansowego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Pukała R. [2008], *Kraje byłego ZSRR – jaka przyszłość rynków ubezpieczeniowych*, „Gazeta Ubezpieczeniowa”, nr 9, s. 17.
- Pukała R. [2009], *Pozycja ubezpieczeń obowiązkowych w Rosji, na Ukrainie i Białorusi*, „Gazeta Ubezpieczeniowa”, nr 42, s. 11.
- Pukała R. [2010a], *Integracja rynków ubezpieczeniowych Litwy, Łotwy i Estonii z rynkiem Unii Europejskiej*, [w:] *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne jako czynnik konkurencyjności handlu zagranicznego*, red. M. Maciejewski, S. Wydymus, Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.
- Pukała R. [2010b], *Rozwój OC komunikacyjnego w Rosji*, „Gazeta Ubezpieczeniowa”, nr 33, s. 18.

Strony internetowe

- Ministerstwo Finansów Białorusi, www.minfin.gov.by.
- Komisja Nadzoru Finansowego Estonii, www.fi.ee.
- Komisja Nadzoru Ubezpieczeń Litwy, www.dpk.lt.
- Łotewskie Stowarzyszenie Ubezpieczycieli, www.laa.lv.
- Komisja Nadzoru Finansowego w Polsce, www.knf.gov.pl.

Federalna Służba Nadzoru Ubezpieczeniowego Federacji Rosyjskiej, www.fssn.ru.
Państwowa Komisja ds. Regulacji Rynku Usług Finansowych Ukrainy, www.dfp.gov.ua.
Międzynarodowy Fundusz Walutowy, www.imf.org.

INTEGRATION PROCESSES OF INSURANCE MARKETS IN MIDDLE AND EASTERN EUROPE

Summary: Economic integration is a process which determines commercial, industrial and service exchange, as well as capital transfer and reflects its impact on national economic relations. It is worth stressing that world integration processes are derivatives of changes occurring in economies of particular countries which contribute to the world economy on the base of connected vessels. The insurance sector in every country, as performing social and economic functions, targets which are realized and the significance for units insuring makes an impact on the whole economy. This is particularly important within the common market of the European Union, as well as neighboring countries which absorb patterns from the union common market and implement solutions which are friendly to develop internal integration and to open to the world market.

Keywords: integration, insurance sector, financial market.